

WSPÓŁCZESNA SYTUACJA SANSKRYTU

Sanskryt to język o bogatej kulturze i dużym znaczeniu historycznym. W czasach starożytnych był dominującym językiem Indii, używanym do dyskursu religijnego i filozoficznego, w literaturze i tekstach naukowych. Zwykle posługiwali się nim twórcy związani z dworem królewskim, np. Kalidas, wielki hinduski poeta, zawsze pisał właśnie w sanskrycie. System ten jest też klasycznym językiem indyjskim oraz liturgicznym językiem hinduizmu, buddyzmu i dżinizmu. Uważa się go za jeden z najstarszych języków na świecie¹, a mimo to jest używany do dziś. Topograficznie jest związany z niektórymi rejonami Indii, Nepalu, choć szczątkowo występuje również w innych krajach.

Motyw sanskryckich *śloków* można dostrzec wśród panujących trendów – obecnie pojawia się on w tekstach utworów muzycznych, w filmach, reklamach telewizyjnych i sloganach reklamowych różnych korporacji. *Śloka* to klasyczne metrum poezji sanskryckiej. Ta praktyka stała się bardzo popularna w Indiach. W wielu filmach aktorzy posługują się sanskrytem. Ponadto sanskryt jest jednym z języków wykładowych w szkołach i na uniwersytetach.

Notuje się zauważalny wzrost zainteresowania nauką sanskrytu i wyraźnie zwiększoną częstotliwość jego użycia. Rosnąca popularność jest szczególnie widoczna w Indiach, gdzie coraz więcej ludzi uczy się tego języka, uważając go za istotny składnik rodzimej kultury i tożsamości narodowej. Rząd indyjski uznaje sanskryt za język tożsamości narodowej, co skutkuje tym, że jest to oficjalny język urzędowy w kilku stanach. Wiele organizacji pozarządowych w Indiach zajmuje się popularyzacją i rozwojem nauczania sanskrytu, co przyczynia się do jego odrodzenia.

Naukę sanskrytu oferują różne ośrodki dydaktyczne na świecie, a studiowanie go na poziomie akademickim – wydziały filologiczne wielu znamienitych uniwersytetów i centra badawcze z wieloletnią tradycją. W miarę rosnącego zainteresowania powstają nowe możliwości nauki sanskrytu na różnych poziomach zaawansowania, co wpływa na jego dalsze upowszechnianie, rozwój i trwanie jako języka żywego i stosowanego w komunikacji werbalnej pomimo jego starożytnego pochodzenia.

DOI: 10.4467/23538724GS.23.035.19031

ORCID: 0000-0002-2687-4190

¹ G. Cardona, *Sanskrit language*, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Sanskrit-language> (dostęp: 6.02.2023).

Niestety, nie jest to język tak powszechny i używany na co dzień, jak można by tego oczekiwać. Szacuje się, że posługuje się nim zaledwie kilka tysięcy rodzimych użytkowników – zarówno w Indiach, jak i na całym świecie. Niemniej nadal ma istotne znaczenie kulturowe i religijne.

Sanskryt jest uznawany za język o boskim pochodzeniu, dlatego często określa się go terminem *apauruṣeya*, czyli „niestworzony przez człowieka”. To starożytny język indoaryjski, klasyczny język Indii i hinduizmu. Tak śmiało twierdzenie wiąże się z tym, że jest to język Wed, czyli zbioru świętych ksiąg starohinduskich – źródłowych pism typowych dla całej tradycji hinduskiej. Pierwsze użycie sanskrytu znajdziemy w Rigwedzie Samhita, która jest najstarszym staroindyjskim zabytkiem literackim, jedną z czterech Wed. Zawiera ona zbiór krótkich poematów religijnych.

Ze względu na żywą obecność w literaturze, zainteresowanie społeczeństwa oraz utrzymanie zdolności słowotwórczej do czasów współczesnych sanskryt jest wciąż żywy². Język sanskrycki *śiṣṭa* trwa nieprzerwanie od pięciu tysięcy lat³. W Indiach utrzymuje się najważniejsza, wszechstronna i bogata forma języka *ariya*. Powszechne jest przekonanie, że sanskryt pozwala najpełniej wyrazić indyjski intelekt, talent, pełną subtelność swoistość hinduskiego myślenia, kontemplację wiedzy, wnikliwość i aluzyjność, dyskrecję, kreatywność, twórczość i ideologiczną mądrość przywódców politycznych czy guru religijnych.

Dzisiaj tym językiem mówi się tylko na bardzo ograniczonym obszarze, jednak w sferze szeroko rozumianej kultury, upowszechnianej w środkach masowego przekazu (prasa, radio TV, media społecznościowe) coraz częściej materiały publicystyczne (wykłady naukowe, dyskusje polemiczne w obszarze ekonomii, polityki lub religii) są prezentowane w sanskrycie, będącym też językiem komunikacji rozmówców. Do dziś sanskryt jest często używany przez Hindusów w rytuałach religijnych i świeckich, z tego powodu jego pozycja wyraźnie różni się od statusu starożytnych martwych języków, takich jak greka i łacina.

Według kalendarza hinduskiego Dzień Sanskrytu jest obchodzony co roku w czasie pełni księżyca w miesiącu *Savan* (*Śhravan Purnima*), czyli w sierpniu. Tego dnia celebrowane jest również święto *Rakhi* (czyli święto brata i siostry związanych świętą nicią pokrewieństwa). Symbolika nici ma wskazywać – przez analogię więzi łączącej rodzeństwo – na uświęcony tradycją i nierozzerwalny związek Hindusów z sanskrytem. Dlatego w 1969 r. decyzją administracyjną rząd Indii ogłosił, że właśnie ten dzień będzie obchodzony jako Dzień Sanskrytu⁴. Kilka lat temu święto to

² L.K. Mehta, *The status and place of Sanskrit language in modern India*, „The Hitavada”, 22.08.2021, <https://www.thehitavada.com/Encyc/2021/8/22/The-status-and-place-of-Sanskrit-language-in-modern-India.html> (dostęp: 7.02.2023)

³ U. Dokras, *Origin and Development of Sanskrit*, „Indo Nordic Author's Collective”, https://www.academia.edu/105114244/Origin_and_Development_of_Sanskrit (dostęp: 28.10.2023).

⁴ PIB, *World Sanskrit Day*, 24.08.2021, <https://www.drishtias.com/daily-updates/daily-news-analysis/world-sanskrit-day> (dostęp: 7.02.2023).

przekształcono w Tydzień Sanskrytu, którego celem stało się kultywowanie tradycji językowej i organizowanie wydarzeń propagujących znaczenie języka dla kultury i społeczności Indii. W tym czasie organizowane są całodniowe seminaria poświęcone dyskusjom na temat znaczenia sanskrytu i możliwości upowszechniania go w całym społeczeństwie. Aby podkreślić rangę sanskrytu, na czas obchodów święta używa się go w *puḍḅāch* (modlitwach) w recytacjach mantr.

Premier Indii Narendra Damodardas Modi podkreśla rolę sanskrytu w życiu mniejszości religijnych i językowych w kraju i na świecie: jest nie tylko matką wszystkich języków, ale także nośnikiem wiedzy i nauki. Sanskryt uważa się za „najbogatszy” system na świecie – w takim znaczeniu, że ma w swoim zasobie większą liczbę słów niż jakikolwiek inny język. Obecnie sanskryt liczy 102,78 milionów leksemów⁵. Jego cechą charakterystyczną jest bogactwo synonimów. Na przykład istnieje w nim ponad sto słów określających wodę: *Ambu, Akkam, Amrutam, Ambhaba, Arnaba, Apaba, Bhuvanam, Dakam, Gokolanam, Ghanisaasam, Jalam, Jeevanam, Kambalam, Kambadham, Kapandham, Krupeetam, Komalam, Krupperam, Meghapushpam, Neeram, Paatbaba, Pushkaram, Repaalam, Salilam, Savaram, Syandanam, Sadanam, Sarvatomukham, Sanchalam, Sambaram, Shambaram, Sambalam, Toyam, Udakam, Vaari, Vanam* itp.⁶

W XXI wieku po raz kolejny dostrzeżono potencjał kulturotwórczy sanskrytu oraz jego znaczenie dla budowania tożsamości narodowej i politycznej Indii. Co ciekawe, sanskryt studiuje się o wiele częściej poza granicami Indii niż w samej jego ojczyźnie, np. w Niemczech prowadzi się relatywnie więcej badań naukowych nad sanskrytem niż w innych częściach globu, choć uczy się go na czternastu ważnych światowych uniwersytetach w Ameryce, a w St. James’s School w Londynie stanowi przedmiot obowiązkowy⁷. Można pokusić się o stwierdzenie, że współcześnie niemal wszystkie kraje dostrzegają potencjał tego języka, wydaje się, że przyszłość należy do niego⁸.

Według NASA sanskryt jest najbardziej użytecznym językiem programowania. Superkomputery szóstej i siódmej generacji, które mają być w pełni gotowe i oddane do użytku do 2034 r., będą oparte na systemie tego języka⁹. Powszechny jest pogląd, że jest to najbardziej przejrzysty kod na świecie. Piszemy w nim tak, jak się mówi, jest więc bardzo przydatny i stosowany w terapii logopedycznej, ponieważ mówienie w sanskrycie polega na ćwiczeniu wszystkich mięśni języka, a dodatkowo dzięki

⁵ *The status and place of Sanskrit language in modern India*, 22.08.2021, <https://www.zee5.com/articles/the-status-and-place-of-sanskrit-language-in-modern-india> (dostęp: 8.02.2023)

⁶ S. Bhushan, *Sanskrit Vijayi Bhaw*, Sanskrit Ganga, Prayagraj 2018, s. 86.

⁷ S. Ramaswamy, *Sanskrit for the Nation*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 373.

⁸ *Ibidem*, s. 3.

⁹ *Mission Sanskrit – Sanskrit As Computer Language: NASA*, 28.07.2013, <http://bharatbhar-tivaibhavam.blogspot.com/2013/07/mission-sanskrit-sanskrit-as-computer.html> (dostęp: 19.09.2023).

rozmowie w ciele wyzwala się pozytywna energia. Naukowcy twierdzą, że uczniowie uczący się sanskrytu przodują w matematyce i naukach ścisłych¹⁰.

W sanskrycie zostało napisanych wiele starożytnych dzieł z różnych dziedzin nauki, takich jak astronomia, aeronautyka, architektura, chemia, dietetyka, medycyna itp., które potrzebują nieprzerwanych badań. Dzięki nowym analizom opartym na indyjskich skarbach nauki badacze winni pokazać światu, że sanskryt jest językiem wiedzy¹¹.

Warto przytoczyć kilka opinii podkreślających zalety sanskrytu, które zostały zebrane w artykule pt. *On the Importance of Sanskrit*. Zdaniem Maxa Mullera „Sanskryt jest najwspanialszym językiem na świecie”. Veer Savarkar stwierdził, że „Język sanskrycki jest naszym świętym i chwalebny m dziedzictwem. Jesteśmy tak zanurzeni w pismach świętych, historii, filozofii i literaturze, że sanskryt jest rzeczywiście pomysłem naszej dynastii”. Z kolei pierwszy prezydent Indii, Rajendra Prasad, przestrzegal: „Cała nasza kultura, literatura i życie pozostaną niekompletne tak długo, jak nasi uczeni, nasi myśliciele i nasi pedagodzy pozostają nieświadomi sanskrytu”. Również Mahatma Gandhi podkreślał, że: „Znajomość sanskrytu jest niezbędna do zrozumienia kultury indyjskiej. Bez studiowania sanskrytu nie można stać się prawdziwym Indusem i prawdziwie uczonym człowiekiem”¹².

Opinie te pokazują znaczenie kulturowe sanskrytu w życiu Indii jako jedyne go języka, który może zintegrować kulturowo cały kraj i całe społeczeństwo hinduskie. Sanskrytowi przypisano symboliczne znaczenie – jest „nicią” zszywającą kawałki materii, łączącą je w całość. Ranga literatury sanskryckiej jest ogromna. Sanskryt jawi się niczym ocean, którego perłami są wybitni poeci, tacy jak Kalidasa, Bhasa, Magha czy Bhavabhuti. Odrębną tożsamość język uzyskał dzięki literaturze Kalidasy, dramaturga i poety starożytnych Indii, prawdopodobnie związanego z dworem króla Wikramaditji z Udźdźajn, największego indyjskiego pisarza swej epoki, który tworzył właśnie w sanskrycie. Do czasów współczesnych zachowało się sześć dzieł uznanych za autentyczne, w tym trzy dramaty: *Śakuntala* [Rozpoznanie Szakuntali], *Wikramorwaśija* [O Urwaśi zdobytej męstwem], *Malawikagnimitra* [Malawika i Agnimitra] oraz trzy wielkie poematy, dwa epickie: *Raghuwamsha* [Dynastia Raghu, czyli kronika rodu Ramy] i *Kumarasambhava* [Narodziny boga wojny], a także jeden liryczny: *Meghaduta* [Obłok posłem]¹³.

Gramatyka *paninija* jest najstarszą i najlepszą gramatyką sanskrytu. Z kolei joga sutra, skomponowana przez Maharishiego Patanjalego, jest znana na całym świecie. Sanskryt to bardzo prosty język. Jest nośnikiem kultury głównie dzięki temu, że

¹⁰ N.C. Panda, *Relevance of Sanskrit in the Modern Age*, Souvenir Press, Punjab 2008, s. 2.

¹¹ G. Cardona, *Sanskrit language...*

¹² Wszystkie przywołane w tym akapicie cytaty podaję za: Sampad, *On the Importance of Sanskrit*, 19.10.2013, <https://nextfuture.aurosociety.org/on-the-importance-of-sanskrit> (dostęp: 8.02.2023).

¹³ A.B. Keith, *A history of Sanskrit literature*, Motilal Banarsidass, Delhi 1993, s. 54.

operuje bogatym słownictwem, a jego gramatyka opiera się na nieskomplikowanych formułach logicznych, co jest rzadkością w innych systemach. Kultura sanskrytu i literatury sanskryckiej jest w rzeczywistości kulturą syntezy i asymilacji. Literatura sanskrycka niesie z sobą przesłanie humanizmu, jedności, pokoju i wzajemnego zrozumienia oraz harmonijnego rozwoju jednostki i społeczeństwa.

Daleka od obskurantyzmu literatura sanskrycka może być siłą napędową postępu i podążania we właściwym kierunku. W Indiach panuje powszechny pogląd, że upowszechnianie wiedzy o sanskrycie przyczynia się z jednej strony do rozwoju intelektualnego społeczeństwa i wzmacniania więzi kulturowych, z drugiej służy szeroko pojętemu rozwojowi ekonomicznemu i politycznemu kraju. Dlatego podejmowane są starania, aby w badaniach nad sanskrytem dorównać tym krajom, które znacznie wyprzedziły Indie w czerpaniu korzyści ze studiowania języka i literatury sanskryckiej. Takie działania mają za zadanie ożywić etos Indii, ponieważ synteza, harmonia i pojednanie stanowią istotę kultury sanskrytu. Dzięki powrotowi do studiowania swego języka Hindusi mogliby odblokować skarbnicę naukowych spostrzeżeń i wyników analiz dotyczących pozytywnych nauk zawartych w starożytnej literaturze hinduskiej¹⁴.

Najlepiej znaczenie sanskrytu podsumował Mahatma Gandhi: „Sanskryt jest jak rzeka Ganges dla wszystkich naszych języków. Zawsze czuję, że gdyby to wyschło, języki regionalne również straciłyby swoją vitalność i moc. Wydaje mi się, że elementarna znajomość sanskrytu jest niezbędna. To nie sentyment z mojej strony sprawia, że tak mówię, ale praktyczne rozważenie użyteczności dla naszego kraju tego wielkiego języka i ogromnej wiedzy w nim zawartej”¹⁵.

Literatura

- Cardona G., *Sanskrit language*, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Sanskrit-language> (dostęp: 6.02.2023).
- Dokras U., *Origin and Development of Sanskrit*, „Indo Nordic Author's Collective”, https://www.academia.edu/105114244/Origin_and_Development_of_Sanskrit (dostęp: 28.10.2023).
- Keith A.B., *A history of Sanskrit literature*, Motilal Banarsidass, Delhi 1993.
- Bhushan S., *Sanskrit Vijayi Bhav*, Sanskryt Ganga, Prayagraj 2018.
- Mehta L.K., *The status and place of Sanskrit language in modern India*, „The Hitavada”, 22.08.2021.
- Mission Sanskrit – Sanskrit As Computer Language: NASA*, 28.07.2013, <http://bharatbhartiivai-bhavam.blogspot.com/2013/07/mission-sanskrit-sanskrit-as-computer.html> (dostęp: 19.09.2023).
- Panda N.C., *Relevance of Sanskrit in the Modern Age*, Souvenir Press, Punjab 2008.
- PIB (Press Information Bureau), *World Sanskrit Day*, 24.08.2021, <https://www.drishtiiias.com/daily-updates/daily-news-analysis/world-sanskrit-day> (dostęp: 7.02.2023).

¹⁴ *Ibidem*, s. 12.

¹⁵ N.C. Panda, *Relevance of Sanskrit...*, s. 3.

Ramaswamy S., *Sanskrit for the Nation*, Cambridge University Press, Cambridge 1999.

Sampad S.M., 2013, *On the Importance of Sanskrit*, <https://nextfuture.aurosociety.org/on-the-importance-of-sanskrit> (dostep: 8.02.2023).

The status and place of Sanskrit language in modern India, 22.08.2021, <https://www.zee5.com/articles/the-status-and-place-of-sanskrit-language-in-modern-india> (dostep: 8.02.2023).

SUMMARY

THE CONTEMPORARY SITUATION OF SANSKRIT

This article presents the current situation of Sanskrit and the importance of Sanskrit in India. How is Sanskrit used in daily life in India and what is its role in the sub-continent's religions? There are some television channels in Sanskrit and in schools Sanskrit is a mandatory subject. It is one of the twenty-three official languages in India. Sanskrit is not a dead language because there are some villages where people use it in daily life, for example in school, university, worship, and especially on traditional occasions. It has a role like Greek or Latin have in European society. India has a special day celebrating Sanskrit, and a special week for Sanskrit. People have started to learn Sanskrit in German schools and in US schools. NASA also uses Sanskrit. It is possible in the future that computers will work in Sanskrit. Sanskrit is the language in which the Vedas, Upanishads, Puranas, and texts on ethics are written. It has been a language used in India for a very long time. Sanskrit is a classical and historical language of India. The corpus of Sanskrit literature encompasses a rich tradition of poetry and drama as well as scientific, technical, philosophical, and Hindu religious texts. The importance of Sanskrit is quite evident from its all-India scope. It goes without saying that it is the basis of most of the modern Indian languages. I give several opinions of Sanskrit of some of the greatest orientalist that the world has ever produced; I show the consensus of the opinions of men like Professor Max Müller, Veer Savarkar, Rajendra Prasad, and Mahatma Gandhi. These opinions show the cultural importance of Sanskrit in the life of India as the only language that can culturally integrate the entire country and the entire Hindu society.